

Török Ádám

énekes, fuvolista, dal- és szövegíró, producer (Budapest, 1948. január 12.)

Harminc magas zenei színvonalú LP, CD és DVD jelent meg tőle. Több mint ötezer koncertje volt itthon és külföldön, elsősorban Svájcban, Lengyelországban, de jelen volt az Egyesült Államok, Ausztria és Olaszország színpadain is. Rendszeresen koncertezik a Felvidéken és Erdélyben is. Több mint ötmillió ember hallgatta meg és élvezte legsikeresebb dalait (*Gózhajó, Kereszteslovag, Vissza a városba, Kell a barátság, Kolduskirály*).

„Szerencsésnek mondhatom magam, hogy az I. kerületben a magyar rock történetének három kultikus helyén is házigazda lehettem, és hozzájárulhattam ezek hírnevéhez.” (1969–2016 között több mint 1000 koncert a Bem rakparton, 1969–1984 között 97 koncert az Ifjúsági Parkban, 1970–2016 között több mint 60 koncert a Tabánban. 1969–2016 között több mint 6000 koncert a Mini együttesel, 1986–2016 között több mint 3000 szóló-, duó-, trió-koncert).

„Számptalan magyar rock-bluest írtam. Mindig azon munkálkodtam, hogy a dalaim magyar nyelven szólaljanak meg. Fontosnak tartottam, hogy a magyar zenéhez idomítsuk a bluest, a rockot és a progresszív zenét. Igyekeztem a közép-európai

magyar értékeket megőrizni, előtérbe helyezni. Ennek köszönhetően híresek lettek Papp Gyulával közösen készített Bartók-feldolgozásaink.”

1968 óta több mint 60 zenésznek biztosított saját együtteseiben megélhetést. A rendszerváltás után közel tíz nagy fesztivált és tíz superkoncertet szervezett saját vállalkozásban (Tabán, Paks, Budapest Sportcsarnok, Petőfi Csarnok).

Legendás, világhírű zenészekkel játszott együtt (B. B. King, Billy Cobham, Tom Beck, B. Pilleri). Pályafutása során szinte a teljes magyar élvonal, pl. Tátrai Tibor, Babos Gyula, Orszáczky Miklós, Pataki László, Deák Bill Gyula, Németh Alajos, Papp Gyula stb. játszott vele híres Bem rakparti klubjában és más jelentős helyszíneken. A *Blues Café* című tévéműsora is rengeteg embert vonzott az ezredforduló tájékán

Eredmények, díjak: 1976 Pop-meccs gála: a közönségtől kapott több száz ezer szavazat alapján a legjobb hangszeres zenésznek járó díj; 1991-ben eMeRTon-díj; 1999-ben Budapestért Díj; 2004-ben a Kereszteslovagot a világszerte legjobb dala közé választották, és ott 4. helyezést ért el; 2006-ban a 10 legjobb között a Jaguárok, kolibrik, amazonok a Blue Light című angol CD-válogatásban; 2009-ben Bluespatika életműdíj; 2015-ben a Radics Béla Emléktársaság elnöke; 2015-ben Budavárért Emlékérem; 2017-ben Magyar Érdemrend lovagkeresztje

Török Ádám

Dorosz Károly

festő- és grafikusművész (Budapest, 1948. január 17.)

Fotó: Cserba Aurél

Újpesten születtem. A Művészeti Alap és a Szövetség tagja vagyok.

Mestereim: Frank Zappa és Josef Švejk.

Dorosz

Virágvölgyi Márta

hegedűtanár, népzeneész (Budapest, 1948. január 17.)

Édesapám gyermekorvos volt, emellett zongorázott és orgonált is, innen kaptam útravalóul a zene szeretetét és a magyarságtudatot, mely végigkísért egész életemen. 1971-ben végeztem és kaptam hegedűtanári diplomát a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola tanárképző szakán. Nagyon színes, eseménydús volt az

életem, sok zenei élménnyel – fél évig kamarapartnerem volt Kocsis Zoltán, akivel sokat muzsikáltunk együtt, még koncerten is játszottunk. Hallottam és láttam muzsikálni Yehudi Menuhint, David Ojsztrahot, Enrico Mainardit, hallottam a Városi Színházban énekelni Ella Fitzgeraldot, énekelhettem Kodály Zoltánnak, és még sorolhatnám. Hegedűtanárnak készültem, de

a hetvenes évek váratlan eseményei gyökeresen megváltoztatták az életemet.

1971-ben találkoztam Virágvölgyi Bélával, későbbi férjemmel, valamint Halmos Bélával, Sebő Ferencsel, Timár Sándorral, vagyis általuk a magyar népzenevel és néptáncsal, amelynek elkötelezett művelője és terjesztője lettem.

Halmos csak egyszerűen föltette a kérdést: „Akarsz népzene-t játszani?” Ujjongó igen volt a válasz. Ilyen egyszerűen kezdődött. Ebben az időben a magyar hangszeres népzene-ről még halovány fogalmunk sem volt. Mi, akkori fiatalok voltunk azon szerencsés első, akik a járhatatlan utat járhatóvá, követendővé tettük. Ekkor kezdődött a táncházmozgalom. Ez évben újult

meg a VDSZ Bartók Táncegyüttes Timár Sándor vezetése alatt, melynek Halmos Béla mellett primása, majd zenei vezetője lettem. Az együttesben a táncon kívül nagyon jó zenei és szellemi műhely alakult ki, a későbbi nagy együttesek szinte mindegyike a Bartókban kezdte. Megalakítottuk a Virágvölgyi zenekart, 1974-ben elnyertük a Népművészet Ifjú Mestere címet. A hetvenes évek közepe táján kerültem a Zenetudományi Intézet néptánc osztályára, Martin György irányítása alatt kezdtem a lejegyzési, rendszerezési munkákat, az ő ösztönzésére készültek az első tanulmányaim. Közben persze családi életünk is zajlott, két szép lányunk született. Ez időben kezdődtek az erdélyi gyűjtőutak, melyeket nagyrészt Kallós Zoltán hathatós segítsége és szeretetteljes figyelme kísért. Fantasztikus volt, hogy Erdélyben ekkor még a népzene, a tánc, a viselet, a népművészet minden ága a maga teljességében virágzott, az élet elválaszthatatlan, szerves része volt, nem múzeumi, megcsodálandó ritkaság. A mindennapi életbe csöppentünk bele egy-egy lakodalom, otthoni muzsikálás vagy valamilyen ünnep alkalmával. Elsősorban Széken, Palatkán, Gyimesben és Kalotaszegen gyűjtöttem. A felvett dallamokat a kazettákról tanultuk, a stílust a helyszínen, a zenészektől igyekeztünk ellesni, kisebb-nagyobb sikerrel.

A nagy változás '83-ban következett be, amikor először tudtuk fölvenni a muzsikálást szuper 8-as hangosfilmre. A háromperces filmeket az addigi gyakorlathoz híven itthon lejegyeztem, de most már nem csupán a hangokat, hanem a vonóirányokat, a kötéseket, a fekvéseket is rögzíteni tudtam, amelyek szinte minden esetben eltértek az addig játszott klaszikus megoldástól. A zene egyből

értelmes, stílusos, táncszerű lett, kezdett hasonlítani az eredetihez! Nagyon nehéz volt a klasszikus játékmódot palatkaivá, székivé változtatni. Nagyon nagy öröm és megtiszteltetés volt, ha játszhattam az ottani zenészekkel, ami annyit jelentett, hogy befogadtak a bandába. Ekkor még újdonság volt a női primás. Be kell vallanom, nehéz mesterség a zenészség, a régi hagyomány szerinti muzsikálás, valójában nem igazán nőnek való hivatás. Meg kellett küzdenem a muzsikus voltom igazáért ott a helyszínen, de végül mindenütt sikerrel jártam, még ha először gyanakodtak is egy kicsit. Felejthetetlen volt a palatkai bandával való találkozás. Zenei mesteremnek Kodoba Márton magyarpalatkai primást tekintem, a tőlük való tanulás, a velük való együtt muzsikálás életre szóló élményt jelentett.

Több évtizedes lejegyzői és tanári munkám eredménye az 1989-ben elindított, *Népzenei Füzetek – Hangszeres népzenei példatár* című sorozat, melynek mindegyike egy-egy kiemelkedő primás zenei anyagát tartalmazza. Eddig 16 kötet jelent meg. A kötetek minden zenész számára világosan, egyértelműen tartalmazzák a hangmagasságon kívül a vonózásra, fekvésváltásra, dinamikára, hangsúlyozásra vonatkozó jelöléseket. A díszítés plasztikus, szemléletes szimbolizálása valóságghűen igyekszik visszaadni a zenei cselekvést, éppen ezért ez az újfajta, általam kitalált jelrendszer alkalmas lenne arra, hogy a népzenei lejegyzésekben felváltsa az eddig használt barokk díszítési sémákat. Ezek a kották most is a népzene-tanítás tananyagát képezik.

Népzeneünk mérhetetlenül gazdag, változatos, sokszínű, olyan, mint a nyelvünk, óvni, terjeszteni, tanulni s tanítani kell. A nyolcvanas évek elejé-

Halmos Béla primás, Sebő Ferenc kontrás, jómagam, kezdő primás, mögöttem Csoóri Sándor kontrás, mögötte Pálffy Gyula táncos, a jobb szélén Sipos Mihály primás (Finnország, 1974)

től kezdődtek a hároméves táncházzenészképző tanfolyamok, havi egy hosszú hétvégével, majd az egyhetes nyári táborok. Ebben a munkában tekintélyes részt vállaltam, szerencsére a zenekarok, a tanításban részt vevő tanárok száma egyre gyarapodott. Mindezen hősies „partizánmunka” eredményeként 1990-ben végre elindult a zeneiskolai, '93-ban a szakiskolai és főiskolai, végül 2007-ben az egyetemi képzés. 1992-ben kezdtem tanítani zeneiskolában, először Pásztón, majd Székesfehérváron, a Hermann László Zeneiskola és Zeneművészeti Szakközépiskolában, 2000-től Budafokon a Nádasy Kálmán Művészeti Iskolában, és ezzel egy időben az Óbudai Népzenei Iskolában. Növendékeim közül hatan a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskolán, heten pedig a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen folytatták vagy fejezték be tanulmányaikat. Most az Óbudai Népzenei Iskola nyugdíjas tanára vagyok.

A zenélésen, kottairáson, tanításon kívül van még egy nagy szen-

vedélyem, a szövés. 1978-ban kezdődött ez a nagy szerelem. Ekkor a kontrásom, Csoma Bálint felesége, Julcsi tette föl a már ismerősen hangzó kérdést: „Akarsz szőni?” És ismét ujjongó igen volt a válasz. A gyors, rövid tanítás után magamnak kellett rájönnöm a szövés fortélyaira, megtanulnom szigorú rendjét, s ha néha tévedtem, bizony Penelopé sorsára jutottam, amit nappal szőttem, azt éjszaka felfejtettem. Így jutottam el odáig, hogy a nyolcvanas években már országos és egyéni kiállításokon is részt vettem, 1986-ban megkaptam a Népi Iparművész címet. Székely festékes, indián navajo és lapp csíkos gyapjúszőnyegeimmel több országos díjat nyertem.

Összefoglalva, nagyon boldog és hálás vagyok, hogy olyan korban élek, ahol részese lehettem és tevékeny részt vállalhattam az élet nagy dolgaiban, megismerhettem, láthattam, hallhattam nagy, világhírű, klasszikus zenét játszó művészeket, miközben ismerhettem, muzsikálhattam a legnagyobb erdélyi zenészekkel is, akik-

Útravalót az elődeimtől kétfélet kaptam. Apai ágon a természet ismerete és tisztelete az örökségem: apai őseim *földművesek* voltak. A másik, anyai ágon iparosokról tudok: gubanyomó mesterről, *kóművesről*, elektroműszerészről. Ez a kettősség, a kétféle származás öröme és bánata, előnye és hátránya a mai napig velem van. Mint József Attila írja: „Megszólítanak, mert ők én vagyok már; gyenge létemre így vagyok erős...”

A művészethez való közeledésem a kötelező zongoratanulással kezdődött, majd – mindenféle iskolai szakkör után – a városi képzőművészeti kör, a Bíró Lajos vezette szakmai csoport vitt közelebb ahhoz, aki lettem.

Persze, mint sokan mások, én is le-letértem az utamról jóakarató szülői kérésre, túlélési érdekből, és néha a véletlenek miatt. Építőipari technikum, bulldózerkezelő jogosítvány, gépészmérnöki diploma, iparművész diploma, családalapítás és sok jó ember barátsága repített a felnőttkorba. Megélhetésem először a formatervezésből adódott (temetőkerítés, gyermekjáték, konyhai eszközök, városi információs rendszer), de közben a szerelem a képzőművészet maradt. A rendszerváltás óta már csak ez tölti be az életemet – hála a jó családi háttérnek is, és főleg Katinak, a feleségemnek.

Négy évtizedet vártam, hogy azt csinálhassam, amire vágytam. Pedig tény: egész életemben *látó emberként gondolkodtam a világról*; festő akartam lenni. Az, hogy ifjúságom évtizedeiben természettudományos, műszaki ismereteket szereztem, nem vált káromra. Vallom, hogy bármit tanul az ember, magáévá teszi belőle, amire szüksége van: felolvasztja, feldolgozza a belső kohóban. És amikor létrehoz valamit – mindegy, hogy mit –, a munkájában felhasználja ezeket a megemésztett ismereteket, készségeket.

Feleségem halála óta visszahúzódva élek, és hol kínlódva, hol élvezve a munkámat teszem a dolgom. Számomra a képzőművészet nemcsak egyfajta szerelem, de életfogytiglan tartó kaland is.

Kern András

színművész (Budapest, 1948. január 28.)

Fotó: Dömölky Dániel

Kern András alapvetően pesszimista ember – ezt a Kossuth- és Jászai Mari-díjas, érdemes és kiváló művész állítja saját magáról. Dalszövegei is erről tanúskodnak, hiszen a Lövölde téren „mindig hideg van”, az Árpád hídon pedig mindennap „bedugul a forgalom”. Akárhogy is, a filmjein, a színpadon vagy az „elfogott” levelein mindez többnyire nem látszik. Ezeket évtizedek óta egyetlen karakter köti össze: a kernandrás.

– Mire 18 évesen bekerült a Színház- és Filmművészeti Főiskolára, már a fél ország ismerte a *Ki mit tud?-ból*. Ám már ott sem volt egészen ismeretlen, hiszen jó néhány filmben szerepelt gyerekszínészként. Hogyan került a pályára?

– Tízéves korom körül egy iskolai táborban nyaraltam, amikor arra járt egy filmes stáb, akik egy készülő kisfilmhez kerestek szereplőt. Egy Nemecek Ernő-szerű szöke, vékony fiúra volt szükség, és valahogy kiválasztottak engem. A 13 perces *Kaland az Állatkertben* kísérőfilmként futott a moziban a Híradó után, a nagyfilm előtt. Elnyertem a szerepet, és attól kezdve,

ha a gyártásvezetőknek gyerekszereplőre volt szüksége, kézzől kézre adtak. Olyan gyerekszínészfajta lettem.

– Az 1962-es legelső *Ki mi tud?-ban* színészparódiákkal indult. 14 évesen honnan ismerte ennyire jól az akkori színészeket?

– Már a *Ki mit tud?* előtt is sokat rádióztam, szinkronizáltam, filmeztem, televízióztam, megismertem a színészvilágot, a felnőtt színész ismerőseim vagy a „kollégák” elvittek az előadásokra. Kamaszként már színházba járó voltam. Rengetegszer láttam a Madáchban Gábor Miklós Hamletjét, attól kezdve imádtam a Pécsi Sándort is. Akkoriban néztem meg a *Pillantás a hídról-t*, meg ezt, azt, amazt, amikben megismertem a színészek nagy részét.

– Esténként egyedül járt színházba?

– Gyakran a barátaimmal, néha elvittem a szüleimet, de sokszor mentem egyedül.

– Tudatosan hagyta abba a színészparódiákat?

– Azokat a színészeket, akiket én parodizáltam, mára elfelejtették. A főiskolán nem szerették, ha másokat utánoztunk. Akkoriban nem volt divat a parodistákat szeretni, és mindig azt mondták, most abba kell hagyni, le kell az én személyiségemet vetkőztetni, hogy abból semmi ne maradjon, és aztán újra föl kell építeni. Ne különböző örült alakok legyenek, hanem legyen egyetlen Kern András.

– Azért amikor a Heti hetesben Wisinger néniként felolvasott egy-egy közéleti tartalmú levelet „a Csanádi utcából”, az a lipótvárosi öreg hölgyek remek paródiája volt...

Leopold szerepében, Woody Allen *Szentivánéji szexkomédia* című vígjátékában (Pesti Színház, 2017)

– Ismerek ilyen néniket, tőlük jött az ihlet. Belebújok a Wisinger néni bőrébe, hiszen megmaradt a parodista alkatom is. A véremben van, ez nem múlik el. Látom a nénit, és megérzem amit mondana, mert a paródia lényege, hogy az egész személyiségét, a belsejét, külsejét, mindenét magamévá tegyem. Ez kicsit olyan, mint a színészet...

– *Mi volt az első szerepe a Vígszínházban?*

– Horvai István rendezte Arthur Miller *Közjáték Vichyben* című darabját, itt a Vígben. Az előadáshoz kamasz fiú szereplőt kerestek, és Várkonyi Zoltán igazgató azt mondta Horvainak: – Az a Kern András, aki a *Ki mit tud?*-ban 14 éves volt, most lehet vagy 16-17. Hátha jó lesz! Akkor behívtak, Horvai megnézett, és azt mondta, jól van, próbálja meg, ha nem jó, majd leváltjuk. Nem váltottak le, és így kerültem harmadikos gimnazista koromban a Vígszínházba.

– *A főiskola után dolgozott Várkonyi Zoltánnal?*

– Szinte nem, csak láttam, ahogy dolgozik. Főiskolás korunkban nyílt meg a Víg kamaraszínházaként a Pesti

Színház. A *Furcsa párral* kezdtek, Bárdy és Tomanek volt a két főszereplő, utána megrendezte Weingarten *Nyár* című darabját, amely kicsit avantgárd, kicsit költői volt. Nagy alak volt Várkonyi, nagyon sokat tanultunk tőle, nagyon sokat adott nekünk, de sajnós mindabból, ami akkor használható volt, sok minden érvényét veszítette.

– *Mire gondolt?*

– Szakmai dolgokra. Másként működik ma a világ, egész másként... Másként tanítanak, másként színjátszanak, másként rendeznek, modernebb előadások vannak, más a színházi gondolkodás, úgyhogy egy csomó dolog abból szinte már nem érvényes – de egy csomó még igen.

– *A főiskolán Várkonyi volt az osztályfőnökük. Egyik osztálytársa, Bodnár Erika említette, hogy Várkonyi helyett gyakran Verebes István és ön tartották az órákat. Ez megbízásból történt, vagy spontán alakult így?*

– Mind a kettő. Miközben Várkonyi egy csomó fiatal színésszé kezdett nevelni, megismerte a társaságot. Láttam, hogy nekünk Verebessel van némi érzékünk ahhoz, hogy a többieket egy kicsit instruáljuk. Isteni tanár volt, remek dolgokat mondott, amikor jött, de közben a Vígszínház igazgatója és főrendezője volt, filmet is csinált, millió dologgal foglalkozott, úgyhogy tényleg nem ért rá minden héten háromszor három órát bent tölteni a főiskolán. Ezért időnként kiadott nekünk néhány feladatot, mintha mi lettünk volna az asszisztensei.

– A Vígszínház Várkonyi-korszaka markánsan különbözött a későbbi Marton-korszaktól, és főleg az Eszenyi-korszaktól. Ön kihívásból maradt a társulatnál, vagy mindig megtalálták azok a szerepek, amiket a sajátjának érzett?

– Ez utóbbi az igaz, bár mostanában már mintha kevésbé találnának meg... Azért néha igen, de tudom, hogy ez életkor kérdése is. Kevesebb a nagy szerep ebben az életkorban, és azokat keresgélni kell. A színdarabokat általában középkorúakra vagy annál fiatalabbakra írják.

– A Játszd újra, Sam! harmincöt éve van műsoron. Ebben az előadásban ön az állandó pasi, a női főszereplőket azonban már többször lecserélték.

– Igen, azt a szerepet akkor osztották rám, amikor annyi éves voltam, mint amennyi a szerep. Azóta aztán rajtam maradt. Hetvenévesekre kicsit nehezebb szerepet találni – gondolom én.

– A Kellékes is kortalan figura...

– Na, hát ilyenekre gondolkodok, ilyeneket kellene keresni.

– Úgy hírlík, próbál, hamarosan Michal Dočekal rendezésében bemutatják Feydeau Egy éj a Paradicsomban című vígjátékát. Ebben főszerepe lesz?

– Nem, egy nagy epizód szerepem.

– Létezik olyan szerep, amit el szeretett volna játszani?

– Egy időben Shylockot szerettem volna eljátszani A velencei kalmárból. Sok évvel ezelőtt láttam Peter Zadek kortárs rendezését a Burg Theaterben. Attól kezdve, ha muszáj volt szerepálmot mondani, akkor mindig a Shylockot mondtam. Szerettem volna eljátszani, de ez csak egy kis ideig volt álmom, mert 2016-ban bemutattuk a Pestiben, és azóta játszom...

– A nyelvekkel hogy áll? Egyszer improvizált egy angol nyelvű óriási jelenetet arról, amikor Amerikában vesegörcsöt kapott...

– Nagyjából ötvenötvenkét éve nagyon jól tudtam angolul, azóta az egészet elfelejtettem. Angol tagozatra jártam a Bolyai-gimnáziumba, és érettségi környékén úgy tudtam angolul, mint egy amerikai. Esküszöm, amerikaiakkal beszélgettem, és azt kérdezték, honnan való vagy? Azt mondtam, Texasból. El is hitték.

– Gondolkodik új filmen mostanában?

– Szeretnék, de ez még olyan távoli vágnak tűnik, amiről ma még nem nagyon lehet beszélni. Úgy néz ki, hogy lesz folytatás.

– És új CD?

– Azon régi dalok vannak, és mellettük egyetlen új. Nem hiszem, hogy valaha lesz több, mert már nem nagyon van rá szükség. Megszűnt ez a műfaj. Bizonyos műfajok megszűntek.

– Az életformája hogyan változott a pályája során? Élvezi még például a szepezdi nyaralásokat?

– Élvezem a Balatont, de jobb volt, amikor lehetett napozni, jobb volt, amikor lehetett cigarettázni, jobb volt, amikor lehetett kávézni, jobb volt, amikor lehetett inni, az mind sokkal jobb volt, most ezeket nem lehet. De élni azért így is lehet. Jó lenne még mindenfélét csinálni. Jó lenne az embereket továbbra is megszólítani ezzel-azzal. Hogy mivel, az nem is olyan nagyon fontos nekem. Felőlem lehet az színdarab, film, kabarétréfa, dal vagy bármi...

(Kérdező: Rojkó Annamária)

Kováts Kolos

operaénekes (Mohács, 1948. január 31.)

Hivatalosan tucatszámra írtam önéletrajzot. Mivel koromat sosem titkoltam, rendszerint születésem megjelölésével kezdődött, majd jöttek az elvárt hivatalos formások: kik voltak a szüleim, hol jártam iskolába, mi a végzettségem és betöltött munkaköröm, mi motivál a jövőt illetően.

1957-ig Siklóson laktam, ahol Édesapám a kórház főorvosa volt. 1957-től Pécssett jártam iskolába. 1966-ban érettségiztem és felvételt nyertem a budapesti Liszt Ferenc Zeneakadémiára, operaénekes és művésztanár diplomát szereztem 1970-ben, majd ugyanebben az évben az Erkel Ferenc énekverseny első díjasaként a Magyar Állami Operaház szólistája lettem. Mint több nemzetközi énekverseny díjazottja, pályám úgy alakult, hogy a Magyar Állami Operaház

tagjaként csendesen bejárhattam a világ koncerttermeit és operaházait. Anyaszínházam a lehető legszélesebb szerepkörben foglalkoztatott. Külföldi felkéréseimnek gerincét főleg az olasz repertoár és Bartók *A kékszakállú herceg vára* címszerepe alkotta. Azon szerencsés énekesek közé tartozom, akiknek fénykorát hanglemezek, filmek és a kor egyéb hang- és képhordozói őrzik. 1992-ben Kossuth-díjat kaptam, 1996-ban a Magyar Állami Operaház örökös tagjai sorába fogadott. 2008-tól az Operaház Mesterművésze címet viselem.

Röviden, szárazon, hivatalosan. Hetvenéves lettem. Pályámat és magánéletemet botrányok nem tarkították. Minden, mit elértem, évtizedek kitartó munkájának, szerencsének, mértékletességnek és biztos alapokon nyugvó családi háttérnek köszönhető. Őseimet, kiknek emlékét ma is szívemben őrzöm, eltemettem. Gyermekeimet tisztességben felneveltem. Ma unokánk nevelésében segédkezünk feleségemmel, akivel ötvenöt éve ismerjük egymást és negyvenhét éve élünk házasságban. Nincsenek illúzióim. Részbe vagyok egy gépezetnek, ahol koromnak megfelelően kell helytállnom és viselkednem. Feleségem, Ildikó matematika-kémia szakos tanár, aktív éveinek utolsó tíz évében az Arany János Gimnázium és Általános Iskola igazgatója volt. Egy időben mentünk öregségi nyugdíjba, mindketten saját elhatározásból. Lányunk, Krisztina művészeti menedzser, jelenleg a Magyar Rádió Szimfonikus Zenekarának, Énekkarának és Gyermekkarának nemzetközi ügyeit intézi. Unokánk, Kende általános iskolába jár, másodikos, hogy belőle mi lesz, ez részben rajtunk is múlik. Tisztában vagyok vele, hogy életem negyedik negyedében járok, ennek megfelelően tervezek és gondolkodok. Kocogás helyett ma inkább sétálok.

Kocsimat kisebbre cseréltem, sík terepen olykor még biciklire pattanok, de a hegyre már robogóval járok. Otthonunkat szeretném megtartani. Abban nemcsak életem munkája, de őseink szelleme is marasztal. A kezdőtökét szü-

Giuseppe Verdi: *Don Carlos*
(Erkel Színház, 2013)

leinktől kaptuk, majd közel egy évtized apránként szerzett javadalmaiból építettük fel. Ma is meg tudom nevezni, melyik része mely világrészen keresett gázsimból van. Kölcsönt soha nem kértem. Mindig csak addig nyújtóztam, ameddig a takaróm ért. Különösen vigyázok rá, hogy adósságot ne hagyjak magam után. Volt, hogy négy kutya vigyázott ránk, ma egy befogadott macska dorombol és melegíti a lábamat. Sorsommal ma is elégedett vagyok. Orvoshoz csak akkor megyek, ha fáj valamim, vagy ha kötelező. Nem akarom tudni, mikor és miben fogok meghalni, tenni sem akarok semmit, hogy tovább maradhassak. Eddig hetven év adatott meg, hogy felkészülhessek, nem félek a „jövőtől”. Teremtőtől szabad akaratot kaptam. Nem akarok példakép lenni. Vallásomat és világnézetemet még családi körben sem terjesztem. Munkahelyemet ma

is otthonomnak tekintem, és látogatom akkor is, ha nincs hivatalos dolgom. Főleg próbákat hallgatok, és rendelkezésére állok azoknak a fiatal kollégáknak, akik igényt tartanak rá. Nem tanítok, de évtizedes átadható tapasztalataimat nem kívánom a sírba vinni. Negyven év operaházi közalkalmazottként eltöltött idő után, mint nyugdíjas, jelenleg is énekelek. Ez a negyvennyolcadik évadom az Operaházban. Szakmai fejlődésemet befejezettek tekintem, addig kívánok a pályán maradni, amíg olyan feladatokra kérnek fel, amelyeknek teljesítésével ma is művészi illúziót tudok nyújtani.

Takács Ferenc

irodalomtörténész, kritikus, műfordító, író (Budapest, 1948. január 31.)

Gyerekkoromban gyakran kérdezték meg tőlem a felnőttek, hogy mi szeretnék lenni, ha majd felnövök. „Mi leszel, ha nagy leszel?” – így szólt a sztereotip kérdés, amire én hol ezt válaszoltam, hol azt, emlékezetem szerint elég gyakran változó vágyaim és álmaim szerint. Hogy mi minden akartam lenni, arra csupán homályosan emlékszem. Rémlik, hogy egy időben vadászpilóta, később meg atomfizikus – de hogy még mi minden más, azt elnyelte a feledés.

Miközben én igyekeztem kötelességtudóan kielégíteni a láthatáromon feltűnő újabb és újabb felnőtteknek a „mi leszek, ha nagy leszek” tárgyában gépies egyhangúsággal nekem szegzett kérdését, idővel gyanút fogtam, amely hamarosan bizonyossággá érlelődött. A felnőtteket, ébredtem

rá, egyáltalán nem érdekli, hogy én mi akarok lenni, ha nagy leszek, a kérdésük merő udvariasság, mármint szüleim és a többi felnőtt iránt, igazából oda sem figyelnek, unják az egészet. Csupán színlelik, hogy engem, a gyereket komolyan vesznek, olyasvalakinek tekintenek, akitől érdemi válasz várható kérdéseikre, s valójában meg sem hallják, mit válaszolok. Vagy ha igen, annyira sem érdekli őket a válasz, mint a vidékiesebb kedélyű felnőtteket, akik ebben a helyzetben a bombabiztos humorú „hogyan ityeg a fityeg, öcsém?” kérdéssel operálnak. (Pedig van rá válasz, és nem is akármilyen, de hát ehhez már felnőttek, vagy legalábbis nagyon bátor és szabad szellemű kisgyerekek kell lenni: „Ahogy lógatják, te vén fasz.”)

Aztán eljött a pillanat, amikor elhatároztam, hogy áttöröm a falat: a felnőtteket, a gépies megszokás automatáit vagy robotjait kényszeríteni fogom arra, hogy kiköppenjenek rutinjukból, hogy odafigyeljenek a válaszomra, és – mi több – kezdjenek is valamit vele. Gondolkodjanak el róla és beszéljék meg velem. Mutassanak érdeklődést, mozgósítsák érzelmeiket és használják az eszüket – azaz viselkedjenek igazán felnőtt emberhez méltó módon velem, akiből előbb-utóbb szintén felnőtt ember lesz.

Ettől a naptól kezdve a „mi leszel, ha nagy leszel?” kérdésre következetesen és személyválogatás nélkül azt válaszoltam a felnőtt érdeklődőknek (álérdeklődők voltak persze mind, álszent, képmutató farizeusok), hogy én *bohóc* leszek. Ez megtette a magáét, legalábbis az esetek jelentős számában. A kérdező meg sem várta a választ, máris lépett volna – mosoly és jóváhagyó fejbólintás kíséretében – tovább. Ám az unortodox válasz szíven találta. „Mi?”; „Hogyan?”; „Micsoda?”; „Miféle bohóc?”; „Viccelsz?” – ez volt az első reakciójuk. Ezt komolyabbak követték: a választásom okait firtató kérdések, ellenérvek, lebeszélési próbálkozások. Én igyekeztem megmagyarázni, mi vonz a bohócsághoz, és miért kell hogy bohóc is legyen a világban. A komolyság unalmas, a munka gyötrelmes, a nevetés viszont szabadság és gyógyír, érveltem.

Biztos nem tudtam ezt ilyen szépen és emelkedetten elmagyarázni. De valamennyire mégis sikerült, ha meggyőzni nem is, legalább elgondolkodtatni kérdezőimet. Zavartan, hitetlenkedve, hümmögve ugyan, de végighallgattak. Azért gondoljam meg a dolgot, tanácsolták végül felnőttközhelyességgel, de látszott rajtuk, hogy eltöprengtek a hallottakon. Győztem: érdeklődtek, éreztek és gondolkodtak.

Aztán felnőttem. És tulajdonképpen hű maradtam eredeti választásomhoz: bohóc lett belőlem. Persze nem a szigorúan vett szakmai értelemben: artistaiskola helyett bölcsészkarra jártam, angol–magyar szakos diplomát szereztem az ELTE-n 1972-ben, a cirkusz porondja helyett a szemináriumi előadóterem és a katedra várt rám (1972-től 2013-ig, azaz negyven évig voltam az angol tanszék tanára). Viszont már kisiskolás koromban rengeteg időt töltöttem a városligeti cirkuszban (családi kapcsolat révén még a próbákra is szabad bejárásom volt), majd a gimnáziumban féktelen marhászkodásaimmal sikerült kivívnom „az iskola bohóca” nem hivatalos, ám számomra annál inkább megtisztelő címet. Később sem tudtam fékezni bohócénemet: tanszéki értekezleteken, egyetemi ünnepeken (sőt olykor még temetéseken is) kényszeresen (vagy felszabadultan?) „destruáltam”, azaz megjegyzéseimmel röhögtettem a körülöttem levőket, gúnyt űzve az alkalom fennkölt és gyászos komolyságából. EVEL meg is osztottam a közönséget: akit az értekezés témája érdekelt, elült mellőlem jó messzire unatkozni, azok viszont, akik szerették volna, hogy gyorsan és vidáman teljék az idő, szorososan körém gyűltek.

Így, hetvenévesen sokat töprengek azon, hogy a körülmények esetlegeségeinek, a külső korlátoknak és lehetőségeknek a véletlenszerű összjátéka határozza-e meg, hogy mi lesz belőlünk, vagy létezik valamiféle belső erő és terv az emberben, van-e az egyén életének és élete kibontakozásának valamilyen arisztotelészi értelemben vett *entelecheiája*, vagy – mai nyelvhasználattal – algoritmus vagy programja, ami utat tör magának, „lefut” minden gátló körülmény ellenére, és tényleges formát ad mindannak, ami az egyénben lehetőségként kezdettől fogva jelen van.

Két gyermekkori fantáziaképre emlékszem, amelyekben mintha későbbi életpályám terve vagy formája adott volna hírt magáról. Felső tagozatos kiskamasz voltam, és nagyon sokat fantáziáltam arról, hogy mi is lesz belőlem, és milyen lesz majd az életem. Az egyik fantáziaképen egy íróasztal mögött láttam felnőtt önmagamot, előttem írógéppel, kezem ügyében tollakkal-ceruzákkal. Azaz íróként képzeltem el magam. Sokat színezgettem a képet: hogy mikor kelek fel, mikor ülök oda egy kávéval az asztalhoz, fürdőköpeny lesz-e rajtam írói „munkaruhaként”, vagy valamiféle házikabát stb. Hogy mit is írok majd, ewel is sokat foglalkoztam – leginkább regényt írtam képzeletemben vagy – pontosabban – képzelgéseimben.

A másik fantáziaképen – ez legalább olyan gyakran a tudatomba tolakodott, mint az előbbi, de sohasem érzékeltem, hogy bármiféle ellentétes vagy kizáró viszonyban állna vele – színpadon láttam magamat. Azaz színész voltam, drámai szerepek előadója. Ezt a vágyképet is folyvást cifráztam és cizelláltam. A végén már Hamletet játszottam képzeletben, mégpedig angolul, valahol Angliában.

Mit ad isten, fogódzkodom meg hetvenévesen, ez a két gyermekkori fantáziakép életem formaadó *entelecheiájának* bizonyult. Munkás életemet részben íróasztal mögött, írással töltöttem (fürdőköpenyben vagy házikabátban, mindegy):

megírtam fél tucat szakkönyvet, jó negyven anglisztikai, amerikanisztikai és irlandisztikai szaktanulmányt, sokat fordítottam, filmkritikákat írtam, magyar és külföldi kortárs szépirodalmat recenzeáltam (publikációs jegyékem 970 tételt számlál).

Másrészt ugyanennek az időnek a másik felét avval töltöttem, hogy emberek előtt álltam (vagy ültem) és beszéltem. Pontosabban előadtam, hol kisebb csoportoknak a szemináriumi teremben, hol száznál is több egyetemistának a nagyelőadóban. Én mindig jólesően gondoltam arra, hogy magyarul ugyanúgy hívják, ami egyfelől az egyetemi katedrán, másfelől pedig a színpadon történik: előadásnak, és sohasem láttam komolyabb különbséget a kettő között. Az igazi tanár színész – mint ahogy az igazi színész is tanár. A figyelmet a katedráról is színészi eszközökkel kell felkelteni és fenntartani – játszani kell ott is. És én játszottam, sőt ha kellett, s gyakran kellett, bohóckodtam is, persze szigorúan az ügy – a tudás és a tudás átadása – érdekében.

Közben „igaziból” is színészkedtem. Először iskolai színelőadások szereplőjeként, tanszéki multságokon, idővel aztán amatőr-félprofi társulatok, alternatív színházi vállalkozások alkalmi vendégeként is. Kisebb filmszerepeim is voltak. Végül magával Hamlettel is sikerült találkoznom, sőt Shakespeare *Hamlet*-beli szövegét is mondhattam. 1994-ben felkértek, hogy játsszam el az angol követ szerepét Tom Stoppard *Rosencrantz és Guildenstern halott* című darabjában. Hét évig ment a darab, hét éven át jelentem meg az előadás utolsó jelenetében a színen, elborzadva megjárattam tekintetem a dán királyfi tetemén, majd elmondtam, mégpedig angol nyelven (!), a Shakespeare-darabból vett idézetet, miszerint Claudius parancsa teljesült, *Rosencrantz and Guildenstern are dead*.

Hát így. Beteljesült, amiről gyerekkoromban ábrándoztam: író és színész lett belőlem. Jó, jó, *majdnem* író és *majdnem* színész – de hetven évre ez a „majdnem” is elég. Arra, remélem, elég volt, hogy megfelelhessenek gyermekkorom bohócprogramjának: arra ösztönözzen olvasóimat és hallgatóimat, hogy mutassanak érdeklődést, mozgósítsák érzelmeiket és használják az eszüket.

Közben persze történt mindenféle más is velem, meg az országgal. Míg én írtam és előadtam, rezsimek jöttek, rezsimek mentek. Persze irigyeltem apámat, mert neki élete során kilenc rezsimet sikerült begyűjtenie: 1908-ban, az Osztrák–Magyar Monarchiában született, átélte a Károlyi-forradalmat, a Tanácsköztársaságot, a Horthy-rendszert, a Szálasi-fasizmust, a ’45–48-as koalíciós időket, a Rákosi-rezsimet, a Kádár-rendszert, s még megérte az ifjúkora kapitalizmusát visszaállító rendszerváltást is: 1991-ben hunyt el. Én hozzá képest versenyben sem vagyok: 1948-ban, a koalíciós idők vége felé kapcsolódtam be a játékba, azaz apám kilenc rezsimjével szemben én mindössze négyet tudok felmutatni. (Legalábbis eddig.)

Persze lehet, hogy butaság irigykedni apámra. Ha elolvasom, amit Márai Sándor 1951-ben írt be naplójába a magyar társadalomról, megnyugodhatok, nem csupán butaság, felesleges is irigykedni: „láttam ezt a társadalmat mindenféle színű gatyában; de mindig szaros volt az a gatyá”.

Eddig sem volt, gondolom, ezután sem lesz másképp.

Pálfi Péter